

Bibliotheektentoonstelling Rot - Roth - Ròt

(27/11/2011 - 04/05/2012)

Foto: Heini Schneebeli © Dieter Roth Foundation, Hamburg

vanabbemuseum

Bibliotheektentoonstelling

Rot - Roth - Ròt

(27/11/2011 - 04/05/2012)

“Das Werk von Dieter Roth findet auf so vielen Ebenen statt, dass jeder, der versuchen will es zu beschreiben, in einen Strudel der Aufzählung kommt“ (1). De buitengewone veelzijdigheid van het werk van de Duits-Zwitsers-IJslandse kunstenaar Dieter Roth (1930-1998) bespot eigenlijk iedere karakterisering. Het gebied waarin Roth zich bewoog reikte van schilderkunst, beeldhouwkunst, tekenkunst, grafiek tot film, video, muziek, typografie, design en architectuur. Maar deze ‘Strudel’ is bij nader inzien onvolledig, want ook de literatuur (proza, gedichten, essays) behoorde tot zijn uitdrukingsmiddel. Zijn ‘Zeitschrift für Alles’ lijkt van megalomanie te getuigen, maar ook hier zet de dubbele bodem van het ironisch-humoristisch commentaar alles weer in een scheef perspectief. In een bijna frenetiek arbeidstempo schiep Roth een oeuvre dat zich soms laat omschrijven als anarchistisch, subversief en recalcitrant. Soms bediende hij zich daarentegen weer van zelf verzonnen of semi-rationele ordeningsprincipes en schematiseringen. Met zijn eigenzinnig radicale werkwijze vermaalde en verkruiemde hij ook de invloeden van stromingen als Op Art, Pop Art en Fluxus. Zijn eigen naam vermaalde hij tussentijds tot Di(e)ter Rot. Maatschappelijke en artistieke conventies waren er voor hem om overboord gegoooid te worden. “He wouldn’t be capable of doing something ordinary”, zo stelde Karl Gerstner naar aanleiding van een gesprek met de kunstenaar.

Het boek als plastische eenheid waar van alles mee gedaan kan worden en mogelijkheid tot verspreiding van ideeën neemt in zijn werk een centrale positie in. “Er zijn mensen die kunnen huilen, wanneer ze mijn teksten lezen, en tegelijkertijd lachen. Die bereik ik niet met beelden”, zo stelde Roth in een interview. Hij onderzocht met een veelvoud van technieken en materialen alle mogelijkheden van het kunstenaarsboek : van het strikt conceptuele tot het boekobject.

Uitgangspunt van de tentoonstelling in de bibliotheek van het Van Abbemuseum is een keuze uit het 25-delig ensemble dat Roth tussen 1969 en 1986 publiceerde bij de uitgever Hansjörg Mayer als ‘Gesammelte Werke’. Vanuit zijn werkzaamheden als boekkunstenaar worden in de tentoonstelling ook enige dwarsverbanden met zijn veelzijdig oeuvre belicht.

1. Wien, B. *Gesammelte Interviews*, p. 633

Biografie

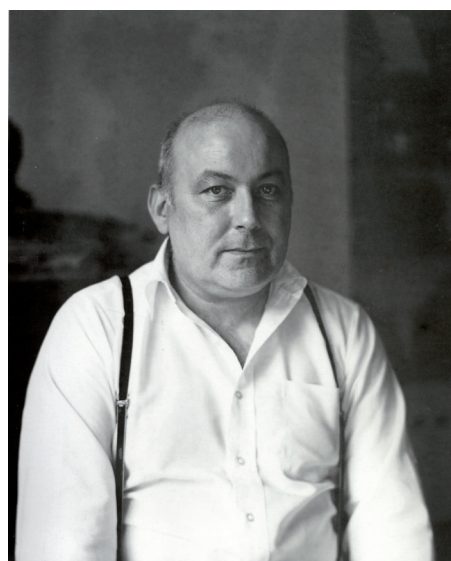
Als zoon van een Duitse moeder en Zwitserse vader verblijft Dieter Roth (Hannover 21-04-1930 – Basel 05-06-1998) tijdens de Tweede Wereldoorlog in Zwitserland. Van 1947 tot 1951 ontwikkelt hij zich tot grafisch kunstenaar in Bern, maar slaagt er niet in om in zijn levensonderhoud te voorzien en verlegt zijn activiteiten naar het schrijven van 'concrete poëzie'. Via een vriendschappelijk contact met de kunstenaar Daniel Spoerri ontmoet Roth andere kunstenaars met wie hij later in meer of minder mate zal samenwerken (o.a. André Thomkins, Emmet Williams, Robert Filliou, Marcel Broodthaers). Samen met Spoerri en Thomkins maakt Roth organische kunstwerken die vaak een proces van verval zichtbaar maken en later ook wel als Eat Art worden omschreven. Bekend wordt Roth vooral om zijn schimmelobjecten en uit chocolade vervaardigde beelden.

In 1957 verplaatst Roth na een huwelijk zijn standplaats naar Reykjavik waar hij met een serie kunstenaarsboeken begint. Het bijna manisch documenteren van het alledaagse leven vormt daarbij steeds de katalysator van de artistieke productie. Roth begint ook met boekobjecten als 'Literaturwürste' (vermalen boeken als worst verpakt) en het versnijden van IJslandse kranten. Zijn boeken worden voor het eerst in 1960 geëxposeerd in Galerie Arthur Köpcke te Kopenhagen, waar ook andere kunstenaars van de Fluxus-beweging veelvuldig exposeren. In dat jaar krijgt Roth ook internationale erkenning door de toekenning van de 'William and Noma Copley Foundation Award'. Roth kiest ervoor om in plaats van een monografie een kunstenaarsboek te vervaardigen dat later als 'Copley Buch' zal worden opgenomen in de *Gesammelte Werke* (dl. 12).

In de jaren '80 verplaatst Roth vanuit Reykjavik zijn artistieke productie naar verschillende steden (Wenen, Stuttgart, New York en Basel). In een serie Europese retrospectieven groeit inmiddels ook zijn internationale reputatie. In 1968 en 1977 neemt hij deel aan de documenta 4 en 6. In 1982 presenteerde hij Zwitserland bij de Biënnale van Venetië. Bij zijn overlijden heeft Roth meer dan 200 kunstenaarsboeken op zijn naam staan.

Roth in Nederland – een selectie

Roth maakt in Nederland zijn entree met de legendarische tentoonstelling 'Bewogen Beweging' in het Stedelijk Museum Amsterdam (1961), waarvoor hij ook het ontwerp van het affiche maakt. Baanbrekend is zijn hergebruik van bedrukt papier in het 'Quadratbuch', dat in 1961 door steendrukkerij De Jong & Co wordt uitgegeven. Een variant van het quadraatboek verschijnt later als 'Daily Mirror' in het verzameld werk. Schimmel- en chocoladeobjecten en grafiek worden in Nederland voor het eerst getoond in 1970 en 1972 bij de Amsterdamse Galerie Seriaal. Het Gemeentemuseum Den Haag brengt in 1972 met een overzicht van grafiek en boeken uit de periode 1947-1971 de eerste Nederlandse museale solotentoonstelling. Erkenning voor zijn "onmogelijke" boekkunst en typografie krijgt Roth in 1986 met de toekenning van de Charles Nypels Prijs. Algemene werkelijkheden maakt Roth volgens het juryrapport problematisch "door meer dan alleen de tekens van de taal door hun ruimtelijke rangschikking van hun traditionele betekenis te ontdoen en aan de betekenis nog niet geëxploiteerde dimensies toe te voegen".

De 'Gesammelte Werke'

In samenwerking met de Duitse uitgever en vriend Hansjörg Mayer start Roth in 1969 de serie met 'Poetrie 5 bis 1'(dl. 15). Aanvankelijk waren er 40 delen gepland, waarin Roth edities van eerder verschenen werk wilde onderbrengen. Ook zou de serie als een catalogue raisonné fungeren waarin verschillende facetten en groepen van zijn werk zouden worden samengebracht. De nummering van de afzonderlijke delen werd vooraf bepaald en volgde chronologisch de verschijning van de eerste edities. Roth reserveerde vooraf ook bepaalde delen als catalogue raisonné. In verband met de drukkosten verscheen de serie in het formaat 23 x 17 cm., met uitzondering van de delen 1, 8 en 35. De populariteit van de afzonderlijke delen als verzamelobject bracht Roth al spoedig tot de heruitgave in beperkte luxe edities voorzien van originele kunstwerken. De eerste 20 delen verschenen zo als beperkte editie in een luxe foedraal met een originele foto.

Met de publicatie van '1234 Schnellstzeichnungen' (n.b. niet opgenomen in de tentoonstelling) zijn in 1987 26 delen gepubliceerd en komt een eind aan het project. Roth start een nieuw megaproject met de publicatie van zijn 'Copy Books', waarin hij o.a. zijn dag- en notitieboeken en tekeningen zal onderbrengen.

Foto : Hemi Schneebeli © Dieter Roth Foundation, Hamburg

De afzonderlijke delen

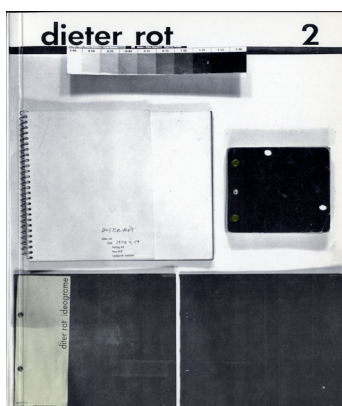
Band 1. : 2 Bilderbücher : Versionen der im forlag ed Reykjavik 1957 erschienenen Bücher (1976)

Het kinderboek ontstond in de jaren 1954-1957 en bevat in spiraalband een vier kleuren boekdruk met geometrische figuren en gestante bladen. Roth combineerde hier cirkels en vierkanten in rood, blauw en geel. De beide grondvormen variëren daarbij in omvang, kleur en plaats.

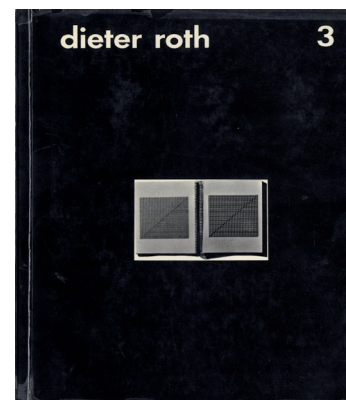
Band 2. : Ideogramme : bok 1957-59 Material 2 mit den Beilagen, Entwurf zu material 5 (Kopenhagen 1956) (1971)

In dit deel experimenteerde Roth met ideogrammen als typografisch element. Letters worden als formele ornamenten over de zwarte of witte geperforeerde pagina's gestrooid. Roth ontwikkelt hier een eigen stilistische grammatica in nauwe samenhang met invloeden uit de concrete poëzie. Roth verklaarde zelf over het deel: "aine saite ler lasen / si bekommt genugbe- doitung fon andern saiten her vo etvas stet / oder hoite fon der überfüllten vmvelt her / si hat genug aktivität in Farbe und avsdenvng".

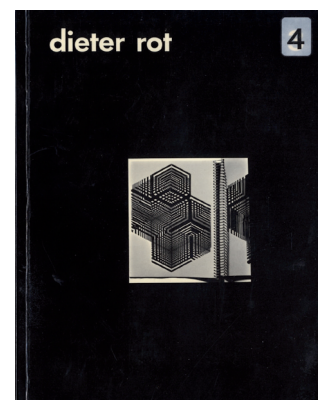
Band 3. : bok 2 a und bok 2 b : Versionen der im forlag ed Reykjavik 1960/61 erschienenen Bücher (1973)

Roth experimenteerde in het derde deel met vierkante modulen of drukplaten, de zogenaamde 'Puzzles'. De Puzzles werden in een veelvoud van combinaties en variaties als drukvorm uitgevoerd. Invloeden en concepten van de Op Art zijn hier goed herkenbaar.

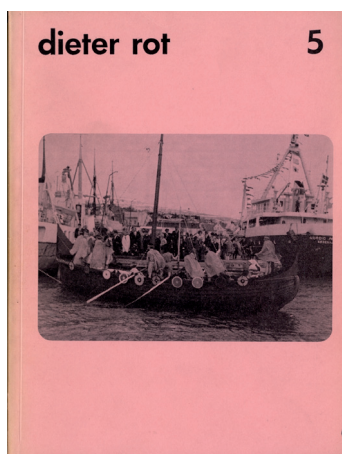
Band 4. : bok 4 a und bok 5 : Versionen der im forlag ed Reykjavik 1961 erschienenen Bücher (1972)

In het vierde deel maakte Roth weer gebruik van de 'Puzzles'. De Puzzles werden in een veelvoud van combinaties en variaties als drukvorm uitgevoerd. De Op Art-achtige afbeeldingen zijn op pagina's tegenover elkaar gedrukt waardoor een bijzondere samenhang en spanning ontstaat.

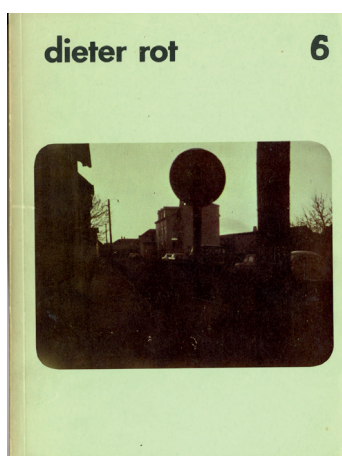
Band 5. : bok 3 a : Wiederkonstruktion des Buches aus dem Verlag forlag ed 1961 (1971)

In het vijfde deel brak Roth radicaal met de streng formele structuren van de Op Art. Roth ontwikkelt een geheel nieuw soort kunstenaarsboek waarin drukwerk (literatuur, strips of kranten) wordt versneden of “verwurst”. De delen 5,6 en 7 vormen reconstructies van dit principe. Deel 5 bestaat uit een reconstructie van uit IJslandse kranten gesneden bladen.

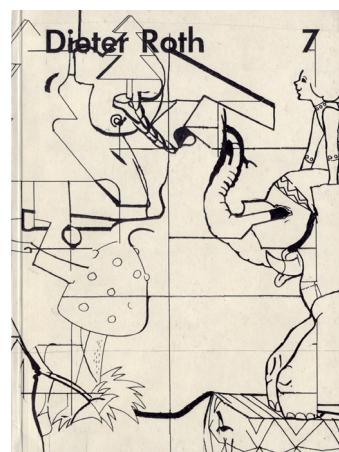
Band 6 : bok 3 c : Wiederkonstruktion des Buches aus dem Verlag forlag ed 1961 (1971)

In dit deel zou Roth het “verwursten” van drukwerk toepassen bij versneden IJslandse offset run-up sheets. Door kleine verschuivingen ontstaan unieke verdichtingen van drukwerk met een bijzondere typografie.

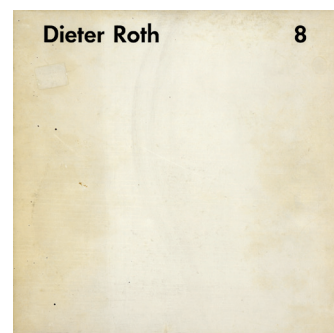
Band 7 : bok 3 b und bok 3 d : Rekonstruktion der im Verlag forlag ed Reykjavik 1961 erschienenen Bücher (1974)

In deel 7 liet Roth gekleurde stripverhaal bladen en kinderboekjes versnijden tot uniaten. Voorzien van gestante ronde gaten ontstaan daardoor bij het doorbladeren steeds verrassende tekst- en beeldovergangen.

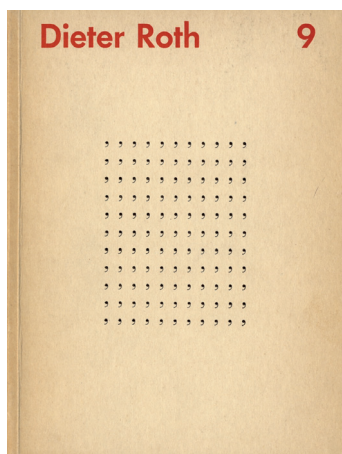
Band 8. : 2 books : Rekonstruktion zweier Varianten (A und B) des Mappenwerkes von 1958-1961 (1976)

Deel 8 bestaat uit een zwart-wit en rood-blauw losbladig kartonnen deel voorzien van sleuven van verschillend formaat. De compositie toont enig verwantschap met de Rotoreliëfs van Marcel Duchamp. Door het interfereren van de afzonderlijke vierkante bladen ontstaat de suggestie van bewegende structuren.

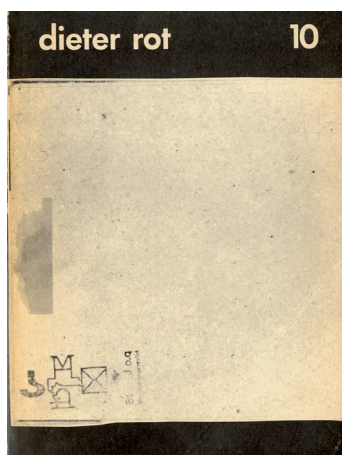
Band 9 : Stupidogramme : Gedruckte Beispiele der handgezeichneten Originalserien von 1961 bis 1966 (1975)

In dit deel onderzocht Roth de mogelijkheden van de zogenaamde 'stupidogram' : rijen van getypte komma's waarop kleine tekeningen, lijnen, arabesken of kleine objecten worden geplaatst in potlood.

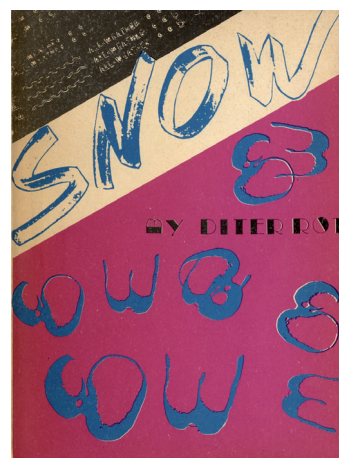
Band 10.: Daily Mirror : Variante der als "Quadratbuch" bei De Jong in Hilversum 1961 erschienenen Mappe (1970)

In deel 10 verwerkte Roth een variant van het vierkantboek dat in 1961 bij steendrukkerij De Jong & Co in Hilversum was uitgegeven. Roth experimenteerde met de effecten van het versnijden en vervolgens vergroten en verkleinen van de Dially Mirror. Het oorspronkelijke kleine formaat werd opgeblazen naar het formaat van de serie (i.c. 23 x 17 cm.) , waarbij in de rechter hoek de referentie naar de oorspronkelijke afbeelding bleef staan.

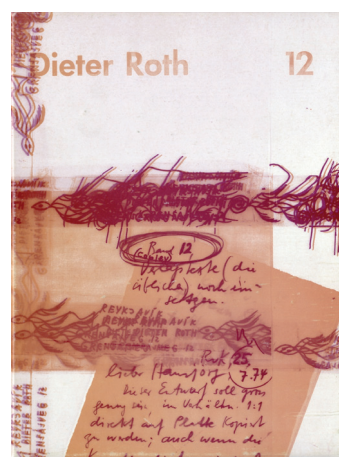
Band 11 : Snow with an introduction by the author (Fotoversion des Originals von 1964) (1970)

Snow heeft de vorm van een fotoversie van het origineel uit 1964. Het origineel bestond uit ca. 300 bladen met teksten, tekeningen, grafiek, collages en foto's in een kartonnen doos met draagriemen. In de serie worden de over elkaar gelegde afzonderlijke onderdelen in de fotoversie getoond met de onderliggende onderdelen. Tegendraads poogde Roth ook hier de hiërarchie van tekensystemen en intersubjectieve beeldtaal te ondergraven.

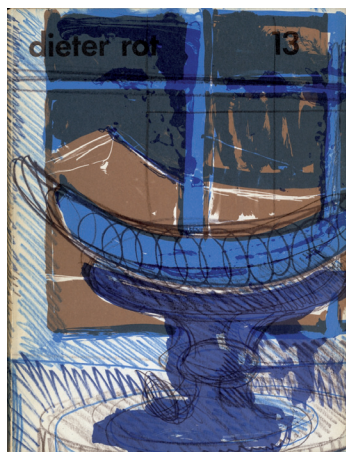
Band 12: (Copley Buch) : Erweiterterte Version des bei der Copley Foundation Chicago 1965 erschienenen Buches (1974)

Deel 12 is een uitgebreide versie van het Copley-boek en bestaat uit bladen van verschillend formaat met teksten, tekeningen, foto's, collages, reliëfs. In de definitieve versie werd het gedicht 'ich kacke du kackst' deels met zwart overdrukt.

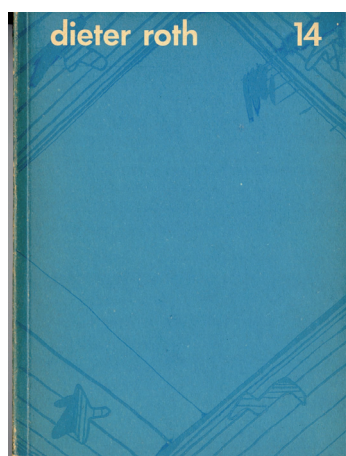
Band 13 : Scheisse : Vollständige Sammlung der Scheisse Gedichte mit allen Illustrationen (1972)

In 5 kleurendruk met grafiek werd met publicatie van de “strontgedichten” weer een nieuwe subversieve toon aan de serie gegeven. Roth bracht hier alle scheisse gedichten samen uit de periode 1964-1968.

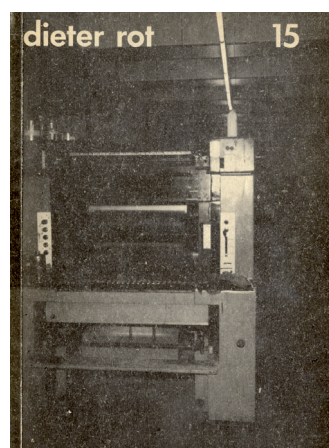
Band 14: Die blaue flut : Reproduktionen der 1. Ausgabe edition hansjörg mayer Stuttgart 1967 und der 3 Orginalmanuskripte markgröningen providence Reykjavik 1966-1967 (1973)

Met De Blauwe Vloed koos Roth voor een kunstenaarsboek in de vorm van een typografische transcriptie van zijn agenda en kalender van het jaar 1966. De typografische ontregeling van autobiografische teksten zal hij later in zijn ‘Copy-books’ doorontwikkelen.

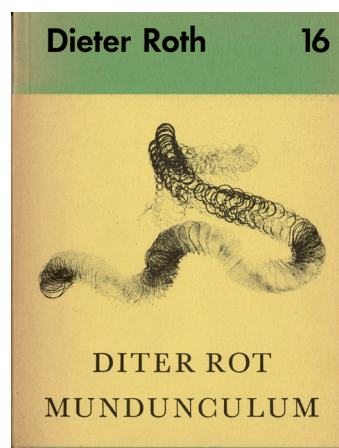

Band 15: Poetrie 5 bis 1 : Zeitschrift für posiererei pometrie poeterei und poesie (1969)

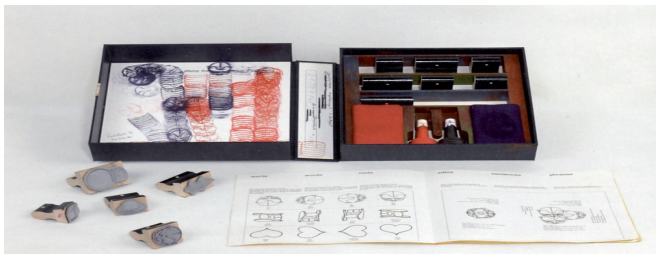
Poëzie was de katalysator van zijn artistieke productie getuige het feit dat Roth dit deel als eerste van de serie uitbracht. Het deel bevat reproducties van boeken en illustraties verpakt als tijdschrift voor ‘dichtelarij dichterie dichterij dichtkunst’.

Band 16.: Mundunculum : Leicht korrigierte und erweiterte Version des bei Dumont Schauberg Köln 1967 erschienenen Buches (1975)

Al aan het begin van de jaren '60 ontwikkelde Roth het idee van een stempelalfabet. Bij de toepassing van de stempeltechniek werd hij daarbij vermoedelijk beïnvloed door de Engelse Pop Art kunstenaar Eduardo Paolozzi : "I am thinking of some pictures or a book with stamps so i had made 4 stamps already, when it came to my mind that Paolozzi has made his metaphysicals with stamps! It must be that I have picked up the idea there and without consciously doing it must have used it (the idea) for this start". Met *Mundunculum* toont Roth de resultaten van zijn experimenten met beeld- en alfabetstempels. Afhankelijk van de context kon iedere stempel verschillende betekenissen krijgen zodat een geheel eigen beeldsemantiek ontstond. Roth omschreef zijn artistieke stempeluniversum als 'een poging tot een logico-poeticum gebracht als een plan of programma of droom van een provisorisch mythisch herbarium voor visionaire planten'. In het boek werd op verzoek van de uitgever de woorden 'schwanz' en 'futz' vervangen door 'schwarz' en 'fuss'.

(Stempeldoos, 1967-1973 – n.b. niet opgenomen in de tentoonstelling)

Band 17.: 246 little clouds : Rekonstruktion des Buches aus dem Verlag Something Else Press New York 1968 (1976)

De titel refereert aan 246 soorten statements, vragen en kleine gedichten in het Engels - vergezeld door kleine lijntekeningen - die Roth op stukjes papier plakte met tape onder een statement, vraag of gedicht. Aan de vervaardiging van het kunstenaarsboek lag weer een bijzonder vormgevingsconcept ten grondslag, dat Roth omschreef als : "the little clouds should be shot, - not as usually under glass illuminated from everywhere – but not under glass, so that the pieces of paper, as well as any unsmoothity within the pencil-frames, can stick out and cast their shadows, as clouds do". De belichting van de pagina's moest daarbij de beweging van de zon volgen. Bij de eerste pagina komt het licht van rechts (i.e. Oosten) en verschuift vervolgens met elke pagina een graad naar links. Op de helft van het boek komt daarom het (middag)licht van boven en op de laatste pagina van links (i.e. Westen). De subtiele lichtdramaturgie volgt zo het dagelijkse leven met zijn schaduwen.

Band 18.: Kleinere Werke veröffentlichtes und bisher unveröffentlichtes aus den Jahren 1953 bis 1966 (1971)

De delen 18, 19 en 20 fungeren als catalogue raisonné waarin Roth ouder werk samen-bracht. Deel 18 bevat kleiner werk uit de jaren 1953-1966.

Band 19.: Kleinere Werke (2. teil) : Veröffentlichtes und bisher Unveröffentlichtes aus den Jahren 1967 bis 1971 (1971)

Deel 19 bevat kleiner werk uit de periode 1967 - 1971.

Band 20.: Bücher und Grafik (1. teil) aus den Jahren 1947 bis 1971 = Books and graphics (part 1) from 1947 until 1971 (1972)

In deel 20 bracht Roth kunstenaarsboeken, films en grafiek uit de periode 1947-1971 samen. Het deel verscheen ook als catalogus bij diverse tentoonstellingen in 1972 en 1973, waaronder het Gemeentemuseum Den Haag. Roth maakte verschillende omslagen, waaronder ook de tentoonstelling in Den Haag.

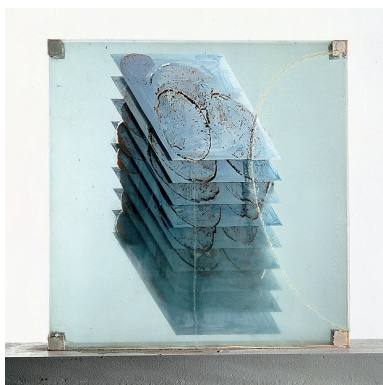

Band 40. : Bücher und Grafik (2. Teil) u.a.m. Aus den Jahren 1971-1979 (und Nachtrag zum 1. Teil) = Books and Graphics (part 2) and other stuff from 1971 until 1979 (including supplement to part 1) (1979)

Deel 40 verscheen als catalogus bij tentoonstellingen (o.a het Gemeentemuseum Den Haag, Kunstmuseum Luzern) en bevat een overzicht van de kunstenaarsboeken en grafiek uit de periode 1971-1979.

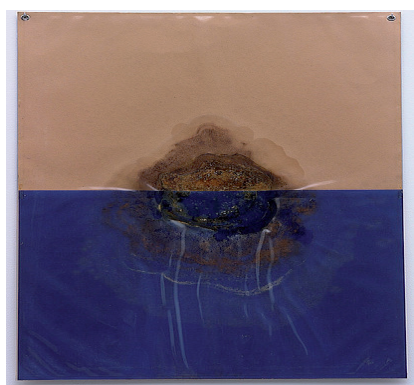
*Werken uit de collectie van het Van
Abbemuseum*

Wurst-Wolken, 1968
(papier , organisch materiaal, metaal, glas)

Der Sonnenuntergang, c. 1968
(asfalt, organisch materiaal, PVC)

Der Sonnenuntergang, c. 1968
(papier, organisch materiaal en PVC. Het papier bestaat uit 2 delen, ieder deel is aan één zijde blauw, aan de andere zijde licht oker. Het organisch materiaal is salami op papier)

6 Piccadillies, 1970
(offset, zeefdruk op papier / karton)

Piccadillies

Roth gebruikte voor de zeefdruk een postkaart van het Piccadilly Circus plein in Londen. De zeefdrukken werden later uitgegeven in een doosje als een portfolio puzzel van 96 postkaarten. Het Piccadilly project werd met een tentoonstelling in Reykjavik afgesloten.

Literatuur over de 'Gesammelte Werke'

Dieter Roth : Books + Multiples : Catalogue Raisonné

Dirk Dobke : Dieter Roth in print (New York : Zucker Art Books, 2006)

Colofon

Redactie: Willem Smit, Joram Kraaijeveld

Samenstelling tentoonstelling: Willem Smit, Ab Hofstee

Drukwerk: Gemeente Eindhoven, Repro

Deze publicatie is gemaakt in opdracht van het Van Abbemuseum in het kader van de bibliotheektentoonstelling Rot - Roth - Ròt, 27 november 2011 tot 4 mei 2012.

Rot - Roth - Ròt is mede mogelijk gemaakt door een schenking van de Vrienden van het Van Abbemuseum en Ab Hofstee.

Van Abbemuseum
Bilderdijklaan 10
5611 NH Eindhoven
tel. +31 (0)40 2381000
info@vanabbemuseum.nl
www.vanabbemuseum.nl

vanabbemuseum